

SFÂNTUL ISAAC SIRUL. ASCET ȘI MISTIC

Cuprins

Introducere.....	10
PARTEA A	
CONTEXTUL ISTORIC-ECLESIAL AL TEOLOGHISIRII SFÂNTULUI ISAAC SIRUL .	12
CAPITOLUL I	
SFÂNTUL ISAAC SIRUL – TEOLOG ȘI PĂRINTE DUHOVNICESC	
AL EPOCII SALE	33
1.1. Viața Sfântului Isaac Sirul.....	35
1.2. Opera Sfântului Isaac Sirul	39
1.2.1. Partea întâi	40
1.2.2. Partea a doua	43
1.2.3. Partea a treia.....	45
1.2.4. Opere incerte.....	47
1.2.5. Scrierile Sfântului Isaac în spațiul românesc.....	49
1.2.6. Scrierile Sfântului Isaac în Filocalii	51
1.3. Influențe ale Părinților răsăriteni în gândirea și opera Sfântului Isaac Sirul	52
1.3.1. Isaac Sirul și Teodor al Mopsuestiei	55
1.3.2. Isaac Sirul și Evagrie Ponticul.....	58
1.3.3. Isaac Sirul și Ioan Singuraticul	62
1.4. Sfântul Isaac Sirul în cercetarea teologică modernă.....	64
PARTEA B	
PATIMILE ȘI ROLUL ASCEZEI ÎN DESĂVÂRȘIREA OMULUI. MISTAGOGIA	
TEXTELOR SFÂNTULUI ISAAC SIRUL.....	82
CAPITOLUL I	
PATIMILE ȘI DEGRADAREA CONDIȚIEI UMANE	82
1.1. Patimile – „bolile sufletului”	83
1.2. Principalele patimi întâlnite în scrierile Sfântului Isaac.....	87
1.3. Partea pătimitoare a sufletului și apariția patimilor.....	92
1.4. Categorisirea patimilor și legătura dintre ele	103
1.5. Rolul lucrurilor sensibile în nașterea patimilor	109

1.6. Rolul minții și al gândurilor în nașterea patimilor	115
1.7. Rolul trupului în nașterea și întreținerea patimilor	120
1.8. Rolul demonilor în nașterea și întreținerea patimilor	123
1.9. Inima – locul luptei omului cu patimile	127
CAPITOLUL II	
ROLUL ASCEZEI PERSOANEI UMANE ÎN DEPĂȘIREA PATIMILOR DUPĂ	
ÎNVĂȚĂTURA AVVEI ISAAC SIRUL	133
2.1. Esența și scopul ascezei	134
2.2. Moduri și practici ascetice	137
2.3. Rodul ascezei	144
CAPITOLUL III	
TEME DOMINANTE ALE GÂNDIRII ASCETICE ISAACHIENE	
3.1. Singurătatea și fuga de lume	150
3.2. Tăcerea și liniștea	153
3.3. Aducerea-aminte de moarte	156
3.4. Lacrimile	158
3.5. Smerenia – „veșmântul lui Dumnezeu”	170
3.6. Rugăciunea – de la rugăciune la rugăciunea duhovnicească	178
PARTEA C	
SFÂNTUL ISAAC SIRUL ȘI EXPERIENȚA ASCETICO-MISTICĂ ÎN RĂSĂRITUL	
CREȘTIN	198
CAPITOLUL I	
RELAȚIA DINTRE ASCEZĂ ȘI MISTICĂ	
CAPITOLUL II	216
TEME DOMINANTE ALE GÂNDIRII MISTICE ISAACHIENE	
2.1. Nepătimirea	216
2.2. Curățirea minții	220
2.3. Extazul	225
2.4. Contemplația	230
2.5. Vederea luminii necreate	236
CAPITOLUL III	

ECOURI ALE TEOLOGIEI ȘI EXPERIENȚEI ISAACHIENE ÎN TEOLOGIA ȘI EXPERIENȚA PĂRINȚILOR CONTEMPORANI.....	240
3.1. Sfântul Isaac Sirul – Geron Iosif Isihastul	242
3.2. Sfântul Isaac Sirul – Geron Paisie Aghioritul	247
3.3. Sfântul Isaac Sirul – Cuviosul Sofronie Saharov	252
CONCLUZII.....	259
BIBLIOGRAFIE	266

REZUMAT

CUVINTE CHEIE: spiritualitate siriacă, spiritualitate isaachiană, asceză, patimi, minte, intelect, inimă, trup, practici ascetice, lacrimi, smerenie, rugăciune, mistică, apatheia, extaz, contemplație, lumină necreată.

Lucrarea *Isaac Sirul. Ascet și mistic* rează în discuție aspectele esențiale ale gândirii isaachiene, atât din perspectivă istorică cât și fenomenologică, trecând dincolo de istorismul pur, la miezul teologiei Răsăritene axat pe dogmă, spiritualitate, experiență. Personalitatea duhovnicească și teologică a Sfântului Isaac Sirul începe să fascineze tot mai mult mediile teologice actuale, opera sa fiind analizată cu rigurozitate științifică în diferitele ei implicații istorice, duhovnicești, ascetice, mistice și ecleziale.

În această lucrare am încercat să subliniez rolul covârșitor pe care teologia siriacă și, în special, gândirea teologică a Sfântului Isaac Sirul le-a avut și le au în transmiterea curată , peste veacuri a tradiției dogmatice și duhovnicești în tradiția Răsăriteană. Tema lucrării este originală, nemaifiind abordată și analizată într-o lucrare de doctorat din teologia românească sau ortodoxă, în general. Planul cercetării științifice din această lucrare este structurat în trei părți distincte dar nu separate, în care am urmărit să redau, în mai multe capitole și subcapitole, contextul istoric general în care Sfântul Isaac Sirul a mărturisit pe Iisus Hristos, precum și înrudirea spirituală și teologică cu întreaga tradiție teologică anterioară lui și , bineînțeles, influențele exercitate în întreaga tradiție Răsăriteană, până la Părinții duhovnicești contemporani. Prin metoda de cercetare asumată, am căutat cât mai mult să verticalizez analizele istorice și teologice, conectându-le la cercetările tematice anterioare din teologia Ortodoxă și Occidentală, precum și la gândirea dogmatică și experimentală a Bisericii. La baza analizelor istoric-teologice au stat, în primul rând, textele isaachiene, secondate de

gândirea Părinților Bisericii și de viziunea unor teologi mai noi în ceea ce privește teologia isaachiană.

În prima parte a lucrării, am creionat contextul istoric-ecclesial al viețuirii și teologisirii Sfântului Isaac Sirul, accentuând aspecte esențiale care privesc viața – plecând de la analiza celor trei izvoare: *Liber castitatis*, atribuită episcopului de Barsa, Isho'denah; un text anonim publicat de Rahmani, despre care nu cunoaștem cu exactitate nici data, nici originea și scurta notiță pe care i-o dedică 'Abdisho' din Nisibis: „Isaac din Ninive a alcătuit șapte tomuri: despre viețuirea duhului, despre tainele dumnezeiești, și despre judecată, și despre providență” – , opera – din care în starea actuală a cercetării, cunoaștem trei culegeri (părți) ale „cuvintelor” sale, editate parțial, două fragmente dintr-o a cincea, precum și unele rugăciuni și alte scrieri cu paternitate isaachiană îndoielnică – și congenialitatea sfântului cu teologia Părinților greci și a scriitorilor bisericești. Ca și în cazul majorității autorilor duhovnicești cunoscuți, și lui Isaac Sirul i se atribuie o serie de scrieri asupra cărora planează incertitudinea. Motivele ar fi: pe de-o parte, existența în mediul siriac a mai multor autori cu numele de Isaac, iar pe de altă parte, apariția în aceeași epocă și în aceleași medii cu ale lui Isaac, a altor autori care au lăsat opere foarte asemănătoare cu ale sale, atât prin formă cât și prin conținut. Referitor la tradiția manuscriselor românești, precizăm că din cercetările făcute s-au descoperit 11 manuscrise în Biblioteca Academiei Române care conțin integral *Partea I* a scrierilor cuviosului Isaac. Manuscrisele care conțin parțial texte din opera lui Isaac se ridică la numărul de 41, păstrate și acestea tot în custodia Academiei Române. La acestea se adaugă alte 5 manuscrise păstrate în Biblioteca Sfântului Sinod (1), Biblioteca Mitropoliei Moldovei (3) și Biblioteca Mănăstirii Neamț (1). Menționăm și un număr de 5 manuscrise păstrate în Biblioteca Schitului Românesc Prodromu din Muntele Athos. În ceea ce privește preluarea scrierilor cuviosului Isaac în colecțiile de *Filocalii* care s-au succedat începând din secolul XVIII în lumea greacă, slavă și română, vom preciza că lucrul acesta s-a făcut sub puternica influență a mișcării neosihaste inițiată de câteva personalități complexe și exemplare legate de Muntele Athos.

În acest sens, am identificat germenii gândirii sale teologice, precum și similitudini izbitoare între Sfântul Isaac Sirul și Teodor al Mopsuestie, Evagrie Ponticul și Ioan Singuraticul. Sintetizând gândirea celor trei Părinți reflectată nu numai în scrierile cuviosului Isaac, ci în întreaga gândire teologică siro-orientală, putem afirma că învățătura lor descoperă

o mistică simultan eshatologică, baptismală și pnevmatologică. Eshatologismul și accentul ascetic radical pus pe experiența baptismală și pnevatică, explică particularitatea acestei teologii, precum și fascinația și aparenta inaccesibilitate a scrierilor episcopului ascet.

Între scrierile și autorii pe care îi citează frecvent sau din care reține fragmente, sunt: *Istoria monahilor din Egipt*, *Apoftegmele Părinților*, *Istoria lausiacă*, *Raiul Părinților*, *Viața lui Antonie*, scrisă de Atanasie cel Mare; apoi Vasile cel Mare, Diodor din Tars, Efreim Sirul, Macarie Egipteanul, Narsai, Marcu Ascetul, Avva Isaia, Avva Amoniu și Dionisie Areopagitul . Raportat la autorii siro-orientali din aceeași epocă, cum sunt Avraam din Natpar, Shimon d'Taibuteh și Dadisho' Qatraya, se pune în discuție problema influenței, însă nu s-a determinat cu exactitate în ce direcție.

Am considerat că, prin contextualizarea istorică și eclezială a teologiei isaachiene, se poate ilustra mult mai clar contribuția sa la dezvoltarea și aprofundarea spiritualității Răsăritene fără a lăsa în urmă, partea istorică controversată a Siriei creștine. Perioada secolului VII, în care a trăit cuviosul Isaac Sirul, a fost teatru unor răsturnări politice de o anvergură considerabilă atât pentru Siria, cât și pentru Mediterana și Persia, unde importante războaie și schimbări politice au avut repercusiuni și asupra configurării bisericești a acestor regiuni. La situația socială și politică extrem de tulbure se adaugă diverse probleme de ordin intern, în sânul Bisericii siro-orientale, unele cu caracter teologic, altele administrativ-bisericești, cunoscând momentul cel mai dramatic în timpul catolicosului Isho' yahb III (649-659) și al urmașului său Gheorghe (661-680).

Pentru ca această lucrare să primească un caracter original, am subliniat diversele modalități în care și prin care, teologia isaachiană a fost receptată și aprofundată în cercetarea teologică modernă, de la receptarea din perspectivă istorică a scrierilor isaachiene, până la receptarea fenomenologică a teologie sale. În acest sens, am pus în evidență contribuțiile unor teologi și savanți precum: Irénée Hausherr, Iustin Popovici, Élie Khalifé-Hachem, Dana R. Miller, Sebastian Brock, Paolo Betiolo, , Ilarion Alfeyev, Dom André Louf, Sabino Chialá, Marcel Pirard, Ioan I. Ică jr., s.a.

În partea a doua a lucrării care cuprinde trei capitole, urmate de numeroase subcapitole, am încercat, printr-o analiză teologică a textelor isaachiene, să descoperim profilul ascetic-mistic, profund duhovnicesc al Sfântului Isaac Sirul. Prin urmare, în capitolul întâi din a doua parte, am analizat viziunea isaachiană privind patimile omului, manifestarea, împărțirea și

consecințele lor. În gândirea Sfântului Isaac patimile sunt înțelese mai întâi de toate ca puteri care se află în om. Diversele nuanțe ale înțelesului pe care îl au patimile în scrierile sale, ne-au condus la concluzia că patimile sunt totodată „boli” și „puteri” ale sufletului și ale trupului; căi ale morții dar și ale creșterii duhovnicești. Totodată am subliniat rolul minții (intelectului) și al inimii, în lupta omului cu patimile, accentuând în spiritul teologiei isaachiene, capacitățile ascetic-mistice ale omului de a se ridica deasupra patimilor. Avva Isaac nu ne-a lăsat descrieri sau definiții precise în ceea ce privește intelectul; distinge numai „intelectul gol” de un „intelect secund”. Insistă totuși asupra modului de percepție a intelectului care, în opinia sa, se situează pe trei stadii (instruit, desăvârșit și încununat). Teologia inimii la Sfântul Isaac devansează cu câteva secole, teologia isihastă a vederii luminii și a rugăciunii inimii. Și la Sfântul Isaac ca și la Sfântul Grigorie Palama întâlnim exprimat principiu biblic, intrinsec tradiției Răsăritene, potrivit căruia curățirea inimii de patimi se împărtășește de taina prezenței lui Dumnezeu, iar omul contemplă pe Dumnezeu în lumină.

Analiza textelor isacchiene din capitolul al doilea, a scos în relief o diversitate a practicilor ascetice precum și scopul esențial al ascezei, fapt pentru care, am arătat că rodul ascezei înseamnă o integrare a omului în experiența mistică a lui Dumnezeu. Asceza are un rol determinant în ceea ce privește depășirea patimilor. Pentru episcopul ascet, orice faptă ascetică căreia i se dedică monahul, trebuie să aibă o dimensiune interioară, care să cuprindă sfera intelectului și a inimii. Nevoința ascetică nu este cu puțință decât în libertate, iar libertatea, la rândul ei, este posibilă doar prin nevoința ascetică; ea se realizează și se afirmă tocmai în nevoința sau practica ascetică. Treapta desăvârșită spre care se îndreaptă întreaga viață de nevoință a singuraticilor și întreaga viață creștină, de altfel, este dobândirea iubirii. Așadar, scopul final al ascezei este iubirea; iubirea în multiplele ei forme: iubirea față de frați, iubirea față de Dumnezeu și, mai ales, iubirea lui Dumnezeu a cărei experiență, singuraticul trebuie să o facă spre a putea primi putere în luptă. Există așadar, un singur element care poate întemeia cu adevărat și susține asceza: faptul de a fi făcut această experiență a iubirii lui Dumnezeu. Cât privește lucrarea ascetică, fericitul avvă Isaac se înscrie în tradiția ascetic-duhovnicească Răsăriteană, consemnând în mai multe rânduri, diverse practici ascetice care s-au dovedit instrumente eficiente în lupta ascetică. Astfel, amintește de post, lectură, privegheri nocturne, metanii care nu sunt altceva decât arme ale singuraticului sau „instrumente ale luptei”, așa cum le numește S. Chială. Am vorbit de un „rod al ascezei” în scrierile isaachiene

concept stabilit de cercetătorul S. Chialà , prin care se face distincția între rod și răsplată, distincție fundamentală în gândirea iscusitului ascet. Potrivit acestuia, asceza și viața creștină nu au o recompensă . Însăși noțiunea de recompensă e străină viziunii sale, întrucât omul poate acționa împins doar de dragostea lui Dumnezeu.

În capitolul al treilea din partea a doua, analizele noastre s-au focalizat asupra câtorva teme dominante ce transpar din textele isaachiene. Astfel, am pus în lumină programul ascetic asumat de Sfântul Isaac Sirul, pe urmele Părinților anteriori lui, caracterizat prin: singurătate și fuga de lume; tăcerea și liniștea; aducerea-aminte de moarte; lacrimile; smerenia; rugăciunea și rugăciunea duhovnicească. Aceste realități ale vieții ascetice sunt întotdeauna asociate în teologia isaachiană cu libertatea, iubirea și discernământul. Temei lacrimilor i-am conferit mai multe pagini, ținând cont de predilecția pe care o manifestă avva Isaac în scrierile sale, față de această temă. Și am concluzionat că *penthosul* este în viziunea isaachiană, calea vieții și învierii pentru toți și în toți, opusă căii mulțumirii de sine. Calea lacrimilor este calea iubirii. Iar calea iubirii este calea lacrimilor. Vărsarea lacrimilor este legată de vederea lui Dumnezeu, iar ambele sunt, de fapt, două laturi ale aceluiași proces de transfigurare treptată a persoanei umane. Nu puteam să nu ne oprim cu analiza noastră și asupra mării teme a smereniei. Marelui ascet și isihast îi este extrem de familiară această temă a smereniei, revenind asupra ei în repetate rânduri. Pentru el smerenia nu este propriu-zis o virtute, ci un mod – singurul mod – pe care omul îl are la dispoziție pentru a fi pe deplin el însuși și credincios vocației sale umane; este calea creștină în adevărul său. Smerenia revelează adevărata noastră umanitate, parcurge acest drum al umanizării ființei noastre prin coborârea din falsa stimă de sine spre adevărul nostru. În acest parcurs intelectual al nostru, legat de smerenie, întâlnim una dintre cele mai fascinante, lapidare și profunde definiții din întreaga literatură ascetică referitoare la smerenie: cuviosul ascet identificând smerenia cu Dumnezeu însuși o definește ca fiind „veșmântul lui Dumnezeu” pentru că în ea S-a îmbrăcat Cuvântul făcându-Se om. Rugăciunea, este ultima temă analizată în acest capitol care, de fapt, încheie și partea a doua rezervată învățaturii ascetice isaachiene. Pe lângă multiplele aspecte desprinse din scrierile episcopului ninivitan, am evidențiat și supus analizei un fascinant concept legat de rugăciune și anume rugăciunea duhovnicească sau, așa cum o întâlnim în scrierile isaachiene – *ad litteram* – „non-rugăciunea”. Notăm constatările deosebit de pertinente ale eruditului monah S. Chialà referitoare la această problemă și pornim de la faptul că această

concepție este absolut originală atât în mediul misticii siro-orientale, cât și celei bizantine și occidentale. Originalitatea acestei concepții cât și unele texte din Evagrie Ponticul și Ioan Singuraticul, l-au determinat pe teologul iezuit Irénée Hausherr, să se îndoiască de exactitatea înțelegerii sale. Isaac ar fi formulat acest concept interpretând greșit sau, mai bine zis, traducând greșit termenul de ginomene, din scrierile evagriene. Mai târziu, problema a fost reconsiderată într-un studiu riguros al lui Khalifé-Hachem, care demonstrează că învățătura lui Isaac despre non-rugăciune este în acord cu întreg sistemul isaachian și în continuitate cu linia monahismului siro-oriental.

În partea a treia a lucrării, structurată în trei capitole, am reluat și aprofundat în sens general, dar și particular, relația dintre asceză și mistică în Răsăritul creștin și în teologia isaachiană. Diversele accente teologice și experiențiale așezate de Părinții Bisericii în decursul perioadei patristice, asupra raportului asceză-mistică și, mai ales, asupra modului în care îl putem experimenta pe Dumnezeu, nu înseamnă nicidecum o sciziune în viziunea unitară a Părinților, în ceea ce privește comuniunea omului cu Dumnezeu. În această viziune unitară și distinctă în același timp, poate fi integrat și Sfântul Isaac Sirul, care dezvoltă într-o teologie profundă, temele esențiale din gândirea mistică Răsăriteană. Aceste teme perfect integrate în experiența Bisericii sunt: nepătimirea; curățirea minții; extazul; contemplația; vederea luminii necreate. În identificarea și aprofundarea acestor teme dominante din gândirea mistică isaachiană, am folosit aceeași metodologie cu ajutorul căreia am abordat temele ascetice, arătând similitudinile dar și distincțiile, diferențele de accent, dar niciodată separarea, dintre Sfântul Isaac Sirul și ceilalți Părinți răsăriteni. De pildă, analizele teologice întreprinse, relevă nenumărate similitudini între teologia isaachiană și teologia isihastă, sau între teologia isaachiană, privind experiența lui Dumnezeu în lumină și teologia luminii specifică Sfântului Simeon Noul Teolog. Gândirea teologică și experiența Sfântului Isaac Sirul nu se oprește la influențele asupra teologiei isihaste, ci se perpetuează până în teologia și experiența Părinților contemporani, în neoisihasm. De aceea, în capitolul al treilea din partea a treia, am pus în evidență ecourile teologiei și experienței isaachiene, în teologia și experiența părinților aghioriți: Iosif Isihastul, Paisie Aghioritul și Sofronie Saharov. Întreaga teologie și spiritualitate a avvei Isaac poate fi regăsită în adevărurile dogmatice ale Bisericii, atât de dificile intelectual, dar clar formulate de unii Părinți cum ar fi: Grigorie de Nyssa, Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul. Dar aceste adevăruri nu sunt explicit formulate în cuvinte,

ci regăsite în trăirile marelui mistic, deoarece viețuirea ascetică precede esențializările dogmatice, din punctul acesta de vedere, avva Isaac fiind un veritabil ortoparx. Aceleași trăiri și experiențe mistice le întâlnim și la Părinții contemporani despre care am vorbit în acest capitol; este una din similitudinile care au dat naștere acestui capitol. Iradierea operei și spiritualității sale în spațiul Sfântului Munte, regăsirea sa absolut autentică în experiențele nevoitorilor acestui loc sfânt, liniile de forță ale gândirii sale teologice regăsite la marii Părinți duhovnicești, de care se leagă reînnoirea isihasmului – cuviosul Iosif Isihastul și toți ucenicii săi, geronda Vasilios Iviritul – ne-au determinat să ne oprim atenția asupra acestor trei mari personalități duhovnicești, toți trei aparținând binecuvântatei peninsule estice a Chalchidicei.

Necesitatea cercetării teologiei isaachiene, este impusă de însăși personalitatea duhovnicească a Sfântului Isaac Sirul, de rolul său în dezvoltarea asceticii și misticii Răsăritene și de ecourile teologiei sale până astăzi. Opera sa rează în conexiune, marile teme ale spiritualității Răsăritene, precum și aspectele esențiale ale gândirii dogmatice ale Bisericii. Deodată, în același text, întâlnim într-o împletire fără confuzie, datele Revelației cu experiența Bisericii, antropologia cu gnoseologia și triadologia, precum și hristologia cu soteriologia și eshatologia. Aceste referințe ce transpar din ansamblul teologiei isaachiene, ne descoperă statutul unui Părinte deplin integrat în Tradiția duhovnicească a Bisericii, precum și profilul unei teologii născută în experiența de foc a spiritualității Răsăritene. Avva Isaac Sirul rămâne prin textele teologiei sale unul dintre cei mai influenți Părinți ai Bisericii, dar și unul dintre părinții care a reușit să decanteze în creuzetul experienței și teologiei sale, marile teme ascetic-mitice ale Răsăritului creștin, transmițându-le apoi, într-o formă curat ortodoxă.

Pentru teologia ortodoxă română, în diversele ei exprimări, de la patrologie până la dogmatică și spiritualitate, Sfântul Isaac Sirul rămâne încă puțin explorat și mai puțin valorificat. Asimilat mai mult în mediile monastice prin intermediul traducerilor, mai mult decât în cel academic, avva Isaac și teologia sa reprezintă un tezaur integrat în cel al Bisericii ce își așteaptă descoperirea implicațiilor profunde pentru teologia actuală. În prezenta teză de doctorat, am încercat să redau o parte din această comoară, printr-o metodologie științifică, bibliografie atent selectată și un entuziasm inspirat parcă din urcușul ascetic-mistic propus de avva Isaac.